

ETO: 686.11:025.7:027.54(439)

Keywords: bookbinding

## A jó könyvtári kötések készítése\*

Samkóné Patyi Julianna (OSZK)\*\*

Az Országos Széchényi Könyvtár Kötészetének alapvető feladata a Gyűjtemény folyamatos védelme, megóvása. A munkák jelentős részét a törzsgyűjteményi és kéziratári dokumentumok megelőző, helyreállító, javító és restauráló állományvédelem érdekében végzett tevékenység határozza meg. Munkánkat, a hosszú évek során kialakult igények alapján sikerült megkönnyíteni és színvonalasabbá, gyorsabbá tenni a „tömeges” kezelésre szolgáló áztatómedencesor és a gépi papírontógép használatával. A műhely felszereltsége a napi feladatok, munkák végzésére elegendő. Az itt dolgozó szakemberekkel együtt (9 könyvkötőszakmunkás és 8 könyv- és papírestaurátor) igyekszünk lelkiismeretesen, mindenkivel együttműködve elvégezni teendőinket.

Az állomány érdekében szükséges, hogy a könyvtár anyagi lehetőségeihez mérten nagy gondot fordítson annak folyamatos gondozására, védelmére. Ezt a cél szolgálja a kötészetben folyó kötetési program is.

A könyvművészet jelentős része a könyvkötés. Ha valami megérdemli a külső kiállítás gondosságát, akkor a könyv az, amely letétményese a gondolatoknak, a haladásnak, a tudásnak, a kultúrának.

Ezért gondolom, hogy a könyvtárban kiemelkedő fontossággal bír a jó könyvtári kötések készítése.

A könyvtári könyvkötő alapvető feladata, hogy jó minőségű, tartós, az állományvédelmi céloknak megfelelő kötések készítsen. Ez igen fontos feladat, mivel a könyvtári dokumentumok a fokozottabban igénybevételtől nagyobb rongálódásnak vannak kitéve a gyűjteményben.

A könyvkötés technológiáját ennek figyelembe vételével kell kialakítanunk.

A dokumentumok fizikai állapota határozza meg a kötések, javítások módját.

**A kötészetre való kiválasztás:** könyvtárosok, állományvédelmi szakemberek és raktárosok együttes munkája alapján történik. A szempontoknak egységesnek kell lenniük. Fontos a megfelelő és a korlátozó intézkedések szigorú betartása, és a rendelkezésre álló lehetőségek optimális kihasználása.

A leggyakrabban használt alkatrészekre kell koncentrálni, és prioritásokat kell meghatározni a kötészetre küldött dokumentumoknál. Például: pótlólagosan beszerzett hírlap, folyóirat, múzeális dokumentum, nem beszerezhető kurrens anyag, ami nagyon rongált, leszakadt fűzés, könyvtábla amely leszakadt a könyvtábláról, rovarragás, rossz fizikai állapot.

\* Könyvtáros Vándorgyűlésen 2002 aug. 9-én elhangzott előadás

\*\* Országos Széchényi Könyvtár

Kötészeti szempontok alapján három téma köré csoportosítottam a könyvtári kötésekét.

1. kurrens folyóiratok, hírlapok kötése
2. puhafedelű, karton kötendő új könyvek átkötése, mint megelőző állományvédelem.
3. használatlaltól sérült dokumentumok javítása, átkötése, megfelelően az esztétikai követelményeknek

Kicsit részletesebben a kötészeti munkáról a három fent említett témán belül.

A dokumentumokat KÖTÉSÜK alapján a következő főbb sorolhatjuk:

– **papírborítású füzetek**, brossúrák, könyvek, – gyakori használatra nem alkalmasak

– **félkemény kötések:** itt a gerinc nyersvászonnal van borítva, a kötéstábla papírborítású. Ez a kötésfajta tartósabb az előzőnél, néhány íves nyomtatvány ellenőrzésére alkalmas, amennyiben a borítófedél elég erős.

– **félvászonkötések:** a kötet gerince és négy gondosan eldolgolt sarkok bütése vászonnal borított, kötéstábla papírborítású. A *borítóanyag* csak savmentes 5,5 pH érték feletti papír legyen. A különféle mintázatú, felületű igényes papírokat gyártnak. Szabásnál vigyázzunk a szálirányra.

– **egészvászonnkötések:** a kötéstábla egész felülete vászon borítású. Könyvkötéshez csak jó minőségű vásznakat használjunk.

Az OSZK Kötészetében többnyire korszerű *papíranyagú nyersvászonnal* dolgozunk. Ezek a textiliák növényi (len, kender, pamut) eredetűek. A felületük stuturált és zsákszövethez hasonlítanak.

A legjobb vásznak antisztatikusak, így a használatlaltól kevésbé piszkolódnak. Könnyen feldolgozhatók, tetszetős színekben és gazdaságos tekerceses kiszerelésben kaphatók.

A vászon szabásánál ügyeljünk a könyvtáblájával párhuzamosan szabott szálirányokra. Keresztirányú szabás esetén a vászon nem ragad megfelelően és hólyagos lehet, a nyílást nem lehet szépen kidolgozni, idő előtt elszakad a nagy igénybevételtől.

Műanyagbevonatú könyvkötővásznakat is használunk. A felületükön a kalanderezés azaz, a barkázat igen mutatós. Felhasználásuk inkább a modern kötéseknel van. A különleges albumokat, vendégkönyveteket, díszkötéseket selyembe, bársonyba kötjük.

– **fél és egészborítókötések:** anyagukban és felépítésükben térnek el a két előző kötésről. Könyvkötőbőröket marha-, borjú-, kecske- és juhbőrből készítenek.



1. kép. Félbőrgerincű mappa, márványozott technikával készült



2. kép. Műhelyrészlet (táblaszabás lemezollóval)

Növényi csereszű natúrborókkal dolgozunk. Metalcolorin festékekkel a kívánt színre festjük meg a bőrt a megfelelő technkával.

A könyvek **SZERKEZETÉBEN** a lényeges különbség az, hogy ívekből álló tehát **fűzött** vagy szőlő lapokból úgynevezett **ragasztókötéssel** készült el a könyvttest.

Könyvek újrakötése esetén az eredeti fűzés módja szerint járunk el: példáulú vászonszalagra, befűrészelve zsinegre, bordára fűzünk.

A fűzött könyv egyébként a legmegfelelőbb a könyvtári kötéseknél.

Kerüljük a váltvaűzést mert az nem annyira tartós.

A fűzéshez jó minőségű len, kender, pamut, seelyem cérnát használunk, ügyelve a színre is.

Fényképalbumoknál, szőlő lapoknak alkalmazhatjuk a **lengyelvarrást**. A fűzés nélküli kötés azt jelenti, hogy a lapokat csak a gerincűkön lévő ragasztó tartja össze és nem a fűzőcérna.

A **ragasztókötésnél** a legezősítési technikát alkalmazzuk.

A Kötészetben mi, az évtizedek óta jól bevált Planatol BB Superior diszperziós kötészetű műanyagragasztót használjuk gerincragasztáshoz az eredeti sűrűségben felhordva a papírra.

Felvittele egyszerű, könnyen szárad, tartós, erős, elasztikus eredményt biztosít, ha betartjuk a technológiai utasításokat. Különösen fontos ez a nagy könyvtári igénybevételű dokumentumoknál.

A gerinc stabilitását pamut alapanyagú lepedővasszalagon vagy fűzőszövettel biztosítjuk.

### Néhány fontos szempont:

- értékes könyvet soha nem szabad ragasztókötéssel bekötni!

- a ragasztókötés alkalmatlan olyan könyveknél, amelyeknél a papír száliránya nem párhuzamos a gerinccel. Ha ezek ragasztókötést kapnak, a hosszabb használat után eltörhet a gerinc, a lapok kihullanak.

A könyvttest körébe-, illetve gerincvágásnál ügyeljünk, hogy minimális legyen a vágás, és véletlenül se csonkítsunk szöveget, képet.

A könyvttestet minden esetben gömbölyítjük, különben a használat során homorú lesz, ami csúnya, és tárolási, használati nehézségeket is eredményezhet.

Nagyon lényeges és nem elhanyagolható munkafolyamat a **kasirozás** és **hűvelyezés**, fűzött és ragasztókötéseknél egyaránt. Vékonyabb kötetnél a kasirozást, vastagabbnál a háromrétegű hűvelyezést alkalmazzuk erős nátronpapírból a gerinccel párhuzamosan szálirányba szabva. Ha elkészült a kifogástalanul felépített könyvttest, következik a **TÁBLAKÉSZÍTÉS**.

Ennek több módját ismerjük.

**Az egyszerű beakasztott** kötésnél a gerinclemezt és a táblákat is közvetlenül a ragasztóval megkent vászonra tesszük. A táblákat savmentes, kétszersímitott, megfelelő gramm súlyú szürkelemezből szabjuk ki. Nagyobb méretű hírlapoknál, díszműveknél, albumoknál könnyített szerkezetű szürkelemezt is használhatunk. A nyílás kidolgozására esztétikusabb és tartósabb, ha hideg eljárással a nyílás szélességének megfelelő fémpálcát préselünk be.

A könyvttest és a táblák kapcsolatát erősebbé, tartósabbá teszi a **hamis betáblázás**.

Ez azt jelenti, hogy a könyvttest és a kötés egymástól külön készül el, és az utolsó lépésként ragasztják csak a könyvttestet a táblába, más szóval „beakasztják”. A kötés és a könyvttest közötti kapcsolatot itt csak a gerincen lévő gázi vagy a fűzőszalagok, - zsinetek és a táblára kiragasztott előzők előzők biztosítja.

A könyv gerincére pedig gyakran ugyancsak erős papírból úgynevezett hüvely készül, aminek felső papírrétegét azután a gerinclemezre ragasztjuk, így biztosítva jobb összekötést a könyvttest és a tábla között.

A **könyvtári és a kereskedelmi** kötések technikája mind a mai napig ilyen. Takarékos, a legtöbb könyv számára megfelelő módszer ez, de a nagy és nehéz köteteknél ez nem használható. Gondoljunk például az így kötött súlyos szótárakra, lexikonokra, amelyek rövid használat után elkerülhetetlenül kiszakadnak kötésűkből, mert a kötés és a könyv közötti kapcsolat nem volt elég erős.

A könyvtestre felrögzített és ezután borított táblával készült kötetet nevezzük **betáblázott kötésnek**. Ebben az esetben a könyvtest összeépül a táblával. A gerincet ereszrekerjük. Ez a legtartósabb, legszebb, egyben a legmunkaigényesebb, nagy gyakorlatot igénylő kötésmód.

**A használt dokumentumok ÁTKÖTÉSÉNÉL, JAVÍTÁSÁNÁL** több szempontot is figyelembe kell vennünk. Elsősorban a tartósságot, hogy a kötés időálló legyen, és értékes muzeális példányok esetében megfelelően védje a könyvtestet a gyakori használat közben.

Fontos a könyvek mérete és a felhasznált anyagok közötti harmónia valamint a vászon és a borítópapír színeinek összhangja.

A kötet színes borítóját, ami az eredeti kötetet védi, célszerű az új kötéstáblán elhelyezni, megtartani, hiszen az a kötet jellemző alkotórésze.

Az átkötésnél vagy újra kötésnél a korabeli technikákat alkalmazzuk, amennyiben van rá lehetőség. A do-

kumentumnak minden kis töredékét meg kell őriznünk, és a kötés során vissza kell helyezni az új kötésre.

**Amit lehet, mentsünk meg az utókor számára!**

**A jó könyvkötéshez fontos:**

- szakképzett, jól felkészült könyvkötő, restaurátor
- szakértelem, gyakorlat
- lelkiismeretesség
- jól felszerelt műhely
- a kereskedelemben kapható minőségi könyvkötészeti anyagok bő választéka
- az állomány következetes gondozása
- állandó kapcsolattartás a könyvtárosokkal

A könyvtest **etikáját** a körültekinthető alaposág, következetesség, a megbízhatóság, a felelősségérzet, a minőség, a jó izlés összesége jelenti.

A **legmegfelelőbb** módszereket kell alkalmaznunk, **nem a leggyorsabbat**, bizonyos munkafázisokat nem szabad időnyerés céljából elhagyni.

ETO. 006.72

Keywords: pictogram

## Piktogram, emotikon (A grafikus kommunikáció vadhajtsái)

Tóth-Orowan Lóránt

**Bevezetés.** A kommunikáció<sup>1</sup> egyik ősidőktől általánosan használt, kultúrköröktől, népektől és nyelvektől független eljárása a képek készítése. A szemlélore vizuálisan ható kép, az agy asszociatív képességénél fogva gondolatsorokat idéz fel, melyekből régi és új ismeretek, emlékek, élettérzések elevednek meg. A mindenkor művész kifejezőképességétől, technikai bravúrájától függően, a nézőre gyakorolt hatás igen tág határok között mozog, sőt a látványra „immunis”<sup>2</sup> szemlélő sem ritka. Kiemelendő, hogy a kép látványa a szemlélő agyában már **meglévő gondolat- és átélt élménysorokat** tudja csak felidézni. Az ezeket nélkülöző, kizárólag képi<sup>3</sup> úton közvetített információk álomszerűen csonkák, bizonytalanok és hiányosak.

**A holisztikus kommunikáció.** A holisztikus<sup>4</sup> vagy teljességre törekvő kommunikációelsősorban a tanulási, megértési, reprodukálási folyamatok igénylik. Igen fontos, hogy az információkat lehetőség szerint minél több érzékszerven keresztül juttassuk az agyba. Lényeges továbbá, hogy a kommunikációs folyamat pedagógiai eljárásokkal optimálisan szabályozott legyen (megfelelő tanterv, gyakorlás, ismétlés, mnemotechnikai<sup>5</sup> módszerek, szemléltetés stb.). Ezt a kommunikációtípust alkalmazza ideális esetben a sok éven át tartó közoktatás és az ezt követő szakoktatás. Közismert, hogy a művelt szakemberképzés egy sokrétű, fárasztó és igen hosszú költséges folyamat eredménye.

**Parciális kommunikáció.** A parciális vagy részleges kommunikáció igénye általában praktikus okokból merül fel. Döntő mértékben képi eszközök használata jöhet ilyenkor szóba. Ezek célja az általánosítás, egyszerűsítés, a kommunikáció folyamatának gyorsítása, a nyelvi akadályok elhárítása és nem utolsósorban költségkímélés lehet.

**A képi kommunikáció.** A művészettörténet a képi ábrázolás kialakulását, fejlődését, korszakait, irányzatait és technikai eljárásait részletesen tárgyalja. Most csupán néhány sajátosságra kívánunk rámutatni. A kép (festmény, fénykép) a perspektív megjelenést és adott esetben a színeket dokumentálja. A vonalas rajz kiemeli az alkotóelemek kontúrjait, illetve ábrázolja a szerkezet részekre tagoltságát. A műszaki rajzok első sorban a pontos alakra, méretekre, anyagminőségekre és a részletekre adnak információt. Végül a szerkezet működésének módját a működési sémából és szöveges mellékletekből tanulmányozhatjuk. Az előbbi követelmények **egyidejű kielégítése a képi információ minőségét (elsősorban tankönyvekben és szakönyvekben) jelentős mértékben növeli**. Gazdaságossági és kényelmi okokból gyakran csupán gyönyörű és kiváló minőségű fényképeket tartalmazó albumokat látunk megjelenni, anélkül azonban, hogy belőlük érdemi információkhoz juthatnánk.